

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Elevhälsans arbete med heder

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Namn: Möller Alexandersson Esther & Persson Heléne
Program: Specialpedagogiska programmet

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: SPP 610
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT 2018
Handledare: Liisa Uusimäki
Examinator: Karin Rönnerman
Kod: VT18-2910-256-SPP610

Nyckelord: Hedersrelaterad problematik, hedersrelaterat våld och förtryck, interkulturellt perspektiv, elevhälsa, samverkansstrategier.

Abstract

Syfte: Studiens syfte har varit att undersöka hur olika professioner i elevhälsan ser på sitt arbete kring heder. Hur de samverkar med varandra och med externa aktörer, vilka samverkansstrategier de använder sig av och vilka kulturella dilemman de ställs inför. Studien har på ett särskilt sätt uppmärksammat elevhälsans arbete med hedersrelaterat våld och förtryck. Fokus har alltså inte varit på hedersrelaterat våld och förtryck i sig, eller hur detta bör åtgärdas, utan på elevhälsans möjligheter att samverka, kartlägga och hantera elevers situation med syfte att säkerställa elevers hälsa och skolplikt.

Teori: Studien har analyserat och problematiserat resultaten utifrån det interkulturella perspektivet.

Metod: Undersökningen är en kvalitativ intervjustudie. Den har beskrivit, analyserat och förstått elevhälsans arbete med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Empirin har bearbetats utifrån en kvalitativ innehållsanalys.

Resultat: Resultatet i studien har visat att elevhälsans samverkansstrategier kring hedersrelaterat våld och förtryck är bristfälliga på ett flertal punkter. Elevhälsan har en önskan att samverka och inta ett interkulturellt förhållningssätt, men det försvåras av olika dilemman. Elevhälsans arbete på de två skolorna genomsyras av två olika teoretiska perspektiv på heder; det kulturella perspektivet och det intersektionella perspektivet. Det avspeglar sig genom elevhälsans olika uppfattningar och förståelse av heder.

1 Förord

Vårt arbete med denna uppsats började när vi läste en artikel i Skolvärlden där Trifa Abdulla, en lärare med egna erfarenheter av hedersvåld, berättade om sin bakgrund i en intervju. För oss var detta något nytt som vi inte tidigare stiftat bekantskap med i de verksamheter där vi arbetat. Det fångade oss och vi bestämde att vi ville fördjupa oss i detta ämne; hedersrelaterat våld och förtryck. För att få en djupare förståelse för problematiken har vi inte enbart läst forskningsrapporter utan även tagit del av biografier och andra berättelser från personer som levt under hedersförtryck.

Vi har båda tagit lika stor del i arbetet. Vi har samarbetat i alla delar under skrivprocessen; allt ifrån sökande efter litteratur till genomförande och analys av intervjuer. Helene har fördjupat sig i litteraturen, genomfört intervjuer, bearbetat materialet och sammanställt resultatet. Esther har fördjupat sig i litteraturen, genomfört intervjuer, bearbetat materialet och sammanställt resultatet. Vi har arbetat med skrivprocessen i ett delat dokument på Google drive där vi samtidigt varit uppkopplade via telefon. Detta har gjort att vi kunnat skriva tillsammans online medan vi gemensamt diskuterat utformning av texten. Efter vi skrivit tillsammans har vi läst texten var för sig och använt oss av kommentarsfunktionen i Google drive. Kommentarer som sparas i historiken har på så vis fungerat som en tankelogg. Vi har kunnat följa skrivprocessen steg för steg genom att gå tillbaka i kommentarerna. Denna funktion har hjälpt oss att hålla oss till uppsatsens kärna och syfte.

Soheila Fors, som är grundare till de unika tehusen för kvinnor på flera platser i Sverige, ger en beskrivning av hedersförtrycket på ett sätt som berör.

Ingen är så klämd i sin gruppkultur i Sverige som invandrarflickor. I skolan får de lära sig att de har rätten till sin kropp, rätten till sitt liv och rätten till sina drömmar. Men när de kommer hem kliver de ofta in i en verklighet där inget av detta gäller. Där är de livegna under familjens anseende. Efter första menstruationen är flickan ofta sedd som en osäkrad bomb som kan brisera till familjens olycka om hon inte sköter sig och om hon inte övervakas. Hon bär en skam i kroppen som måste tyglas.

Det är i det ljuset man måste förstå den kvinnliga könsstympningen. Skammen skärs bort och sys igen. Det är i det landskapet man även måste placera in hedersrestriktionerna. Det är begränsningar som läggs på framför allt flickan för att bevara hedern. Restriktionerna ser olika ut men är ett vidsträckt staket som inhägnar flickans sexualliv. ”Du måste komma hem direkt efter skolan, vi tar tid”, ”Du får inte gå hem till svenska klasskompisar”, ”Du måste klä dig sedesamt” och ”du får inte tala med pojkar”.

Ur boken Bakom varje fönster bor ett hjärta, s. 11

Slutligen vill vi ge ett särskilt varmt tack till våra familjer för allt stöd vi fått under skrivprocessen.

2 Innehållsförteckning

1	Förord	1
2	Innehållsförteckning	2
3	Inledning	4
4	Bakgrund	5
	4.1 Heder	5
	4.2 Lagstiftning och organisering.....	6
5	Litteraturgenomgång	7
	5.1 Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext.....	7
	5.2 Hedersrelaterade problem i skolan.....	8
	5.3 ”Våra” flickor och ”patriarkala” pojkar	8
	5.4 Tre teoretiska perspektiv	9
	5.5 Brist på samarbete.....	10
	5.6 Förslag till åtgärder i skolan.....	10
	5.7 Specialpedagogens roll.....	10
	5.8 Interkulturellt perspektiv	11
	5.9 Syfte och frågeställningar.....	11
6	Metod	11
	6.1 Kvalitativ intervjustudie som forskningsmetod.....	11
	6.2 Pilotintervju	12
	6.3 Urval.....	13
	6.4 Forskningsetiska aspekter.....	13
	6.5 Problem med insamling av data.....	13
	6.6 Tillvägagångssätt	14
	6.7 Datainsamlingsmetod.....	14
	6.8 Dataanalysmetod.....	14
	6.9 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	15
7	Resultat	15
	7.1 Respondenternas syn på samverkan.....	15
	7.1.1 Samverkan på skola 1	15
	7.1.2 Samverkan på skola 2.....	16
	7.2 Behovet av plan kring hedersrelaterat våld och förtryck	17

7.2.1	Behovet av plan på skola 1	17
7.2.2	Behovet av plan på skola 2	17
7.3	Kunskap och förståelse om heder	18
7.3.1	Kunskap och förståelse om heder på skola 1	18
7.3.2	Kunskap och förståelse om heder på skola 2	20
7.4	Erfarenheter	21
7.4.1	Erfarenheter på skola 1	21
7.4.2	Erfarenheter på skola 2	21
7.5	Hinder	22
7.5.1	Hinder på skola 1	22
7.5.2	Hinder på skola 2	23
8	Analys	23
8.1	Kunskap och förståelse om heder	23
8.1.1	Nyckelpersoner	24
8.2	Plan mot hedersrelaterat våld och förtryck	24
8.3	Samverkansstrategier	25
9	Diskussion	27
9.1	Metoddiskussion	27
9.2	Resultatdiskussion	27
9.3	Slutsatser	29
9.4	Framtida forskning	30
10	Referenslista	31
11	Bilaga 1 Intervjuguide	34

3 Inledning

Hedersmorden på Pela (1999) och Fadime (2002) uppmärksammades stort av massmedia och gjorde att människor i Sverige, inte minst politiker, fick kännedom om hedersproblematiken. I en artikel i Fokus (2018, 8) uppger Juno Blom, ansvarig för regeringsuppdraget mot hedersrelaterat förtryck, att 56 barn fördes ut från Sverige förra året mot sin vilja. Hon menar att kunskapen kring heder har ökat under de senaste åren, men trots det fortsätter hedersmorden.

Det går inte att få någon exakt kunskap om hur många brott som begås i hederns namn eftersom det saknas brottskod för hedersrelaterade brott (SOU 2015:55).

Hedersproblematiken handlar om elever som kontrolleras av föräldrar och/eller syskon genom att deras livsutrymme begränsas. Det kan handla om elever som inte får klä sig som de vill, som inte får umgås med vem de vill eller som inte får följa med på skolutflykter. Detta vittnar flera rapporter om enligt Ögren Wanger (2017). I yttersta fall kan det handla om könsstympning eller tvångsäktenskap för minderåriga.

Trifa Abdulla är lärare med egna erfarenheter av hedersvåld. I en artikel i Skolvärlden (2017, 8.17) uppmanar Abdulla skolan att vara tydlig med att det finns lagar som säger att man aldrig får använda våld mot någon eller frihetsberöva någon. Själv upplevde hon aldrig något stöd i skolan. Istället kände hon att personalen hade en ovilja att komma nära henne och ibland kände hon sig som spetälsk. Hon menar att all skolpersonal måste vara medvetna om att det finns tecken på om någon är utsatt för hedersvåld. Vidare menar hon att skolpersonal bör ha samtal med elever som inte mår bra och poängterar att det viktigaste är att vinna elevernas förtroende. Skolan är en central plats för barn och ungdomar och här ska rätten till kunskap och utbildning gälla alla (Abdulla, 2017b).

Ungdomsstyrelsens rapport (2009) visar att 70'000 barn och unga lever under hedersförtryck i hela landet. Astrid Schlytter är docent vid Stockholms universitet och är en av Sveriges främsta experter på hedersproblematik. Enligt Schlytter och Rexvid (2016) kan man se ett återkommande mönster när det gäller hedersförtryck i de svenska studierna hon medverkat i att ta fram. Elever som lever i en hederskontext riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Förtryck kan ta sig i uttryck genom hot eller kontroll.

En kartläggning från Länsstyrelsen Gävleborg (2010) visade att 6% av eleverna var oroliga att inte få välja livspartner själva. 4% av eleverna fick inte delta i simundervisning i blandade grupper, inte delta på läxhjälp efter skolan eller delta i sex- och samlevnadsundervisning. I kartläggningen framhålls att en viktig måttstock för framgångsrikt arbete, för barn och ungdomar som lever med heder, är antalet insatser som gjorts. I december 2010 hade man 17 ärenden med insatser och två år senare hade man 103 ärenden. Detta visar att hedersproblematiken inte har minskat. Att inte tillåtas delta i vissa delar av undervisningen är ett kännetecken på att en elev lever under hedersrelaterat förtryck (Länsstyrelsen Östergötland, 2015).

Skolverket (2010) har gett huvudman riktlinjer för hur rektor och elevhälsa ska arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck. En central del av elevhälsans arbetsuppgifter är att samverka med flera olika aktörer.

Specialpedagogen förväntas leda samtal där deltagarnas förväntningar kan ha gemensamma eller vitt skilda perspektiv. Specialpedagogens kunskap kring hedersrelaterat våld och förtryck kan vara en avgörande faktor i olika samverkansprocesser.

Elevhälsans arbete med hedersrelaterat våld och förtryck behöver undersökas ur flera olika aspekter eftersom skolan är den organisation som har mest kontakt med de utsatta (Länsstyrelsen Östergötland, 2018b).

Målet med studien är att undersöka hur elevhälsan på två skolor arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck och hur de hanterar det. Undersökningen avser belysa olika professioners samverkansstrategier, bemötande och arbetsfördelning, samt synliggöra den erfarenhet som finns hos personerna som ingår i studien.

4 Bakgrund

Barn och unga tillbringar stor del av sin tid i skolan och därför är det angeläget att skolan har kunskap om vad heder är och vilken roll heder spelar för en elevs hälsosituation (Länsstyrelsen Östergötland, 2018b).

Det kan vara svårt att upptäcka och hantera hedersrelaterat våld och förtryck i skolan. Det finns dock föreskrifter i FN's barnkonvention, skollagen, föräldrabalken och läroplanen med riktlinjer som skolan måste förhålla sig till. I detta kapitel presenteras definitioner av heder samt lagstiftning och organisering.

4.1 Heder

Heder definieras av FN som kvinnors tilldelade sexuella och familjära roller som dikteras av traditionell familjeideologi. Det kan betyda att handlingar som bryter mot de familjära rollerna, såsom äktenskapliga förbindelser, otrohet, våldtäkt, förälskelse i en "olämplig" person, utgör ett brott mot familjens heder (United Nations, 1999).

Skolverket (2010) definierar en familjs upprätthållande av sin heder som kollektiva påtryckningar, både när det gäller offer och förövare. Unga flickor kontrolleras för att säkerställa deras oskuld före äktenskapet, och familjen väljer partner. Elever får inte delta i ämnen som musik, idrott eller sex- och samlevnadsundervisning, trots att detta är obligatoriska inslag i skolans verksamhet. Även unga pojkar lever under förväntningar och påtryckningar om att utöva kontroll, förtryck och våld mot andra i familjen; systrar, bröder eller kusiner.

Det som i väst ses som tonåringars frigörelse från sin vuxna omgivning kan i familjer med en hederskultur uppfattas som ett hot mot hela släkten. Familjens behov av kontroll utesluter i många fall dialog och flexibilitet. Om eleven försöker ta sig ur familjens kontrollerande grepp kan akuta, och ibland livshotande, kriser uppstå.

Heder bygger på en kollektivistisk struktur som innebär att det finns förväntningar inom familjen som sätter press på individerna att sätta kollektivets intressen framför sina egna. En kollektivistisk struktur kan göra det svårt för barn att utveckla ett tydligt "jag" och de riskerar därmed lägre grad av självständighetsutveckling. En kombination av rädsla för bestraffningar och att vilja vara någon annan till lags, kan till och med pressa barn att göra avkall på sina mänskliga rättigheter. Om en familjemedlem bryter mot familjens normer och värderingar, och på så vis sätter familjens heder på spel, riskerar denne att få ett straff som kan bestå av hot, misshandel eller utfrysning (Länsstyrelsen Östergötland, 2018b).

Även Abdulla (2017a) förklarar heder som en familjs status i termer av ärbär och hederlig. Det är sociala regler som är viktiga inom släkter och det är dessa regler som åsyftas för att kännetecknas som hederlig. Hederlighet handlar egentligen om kvinnans sexualitet; hennes tankar och handlingar ska kontrolleras. Abdulla (2017a) menar att:

...vi måste se att vissa kulturer är mer skadliga än andra för kvinnor... Vi måste våga säga att det handlar om ett patriarkalt system.(s.90)

Hon fortsätter med att konstatera att:

När man avfärdar den kulturella aspekten i hedersvåld med att det bara handlar om mäns våld mot kvinnor tar man också bort möjligheten att hitta nya verktyg att bekämpa den.(s. 90)

4.2 Lagstiftning och organisering

Skolan är en myndighetsutövande institution, där skolplikten ska garantera alla barns närvaro i skolan. I Sverige gäller skolplikten alla barn upp till årskurs 9. Detta definieras i Skollagen kap. 7, Skolplikt och rätt till utbildning (SFS 2010:800). Närvaro i skolan är därför en viktig parameter som elevhälsan ska och bör ha under ständig kontroll. Det är föräldrarnas skyldighet att barnet, oavsett kön, deltar i all undervisning.

Om en skolpliktig elev inte fullgör sin skolgång och detta beror på att elevens vårdnadshavare inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske, får hemkommunen förelägga elevens vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter. (Skollagen, SFS 2017:1115, s.3)

Detta gör att skolan måste agera om tecken visas på att en elev kontrolleras och ej får samma möjligheter att delta i skolans undervisning. Det krävs synnerligen starka skäl för att en elev ska kunna befrias från undervisning. Det är enbart rektor som kan fatta ett sådant beslut (Skolverket, 2010).

Skolverket (Lgr 11, 2011) slår fast att elevens integritet ska värnas i skolan och jämställdhet mellan könen ska förmedlas.

Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.(s.3)

I föräldrabalken (SFS 1949:381) regleras vårdnadshavares inflytande.

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

Ovanstående citat slår fast att föräldrar ska ge barnen ökad frihet i takt med att de blir äldre. Barn och unga som lever i en hederskultur har en starkt begränsad frihet, som ofta begränsas allt mer ju äldre barnet blir.

Två frågor vars svar ger indikationer på hur kontrollerad en elev är i sin vardag är:

-Vad vill du göra som du inte får göra?

-Vad måste du göra som du inte vill göra? (Skolverket, 2010, s. 16)

Frågorna är hämtade ur Skolverkets publikation "Till Rektor". Skolverket (2010) förtydligar rektors och elevhälsans uppdrag i arbetet med frågor om hedersrelaterat våld och förtryck. De initiala stegen i att hantera dessa problem hör till rektor och elevhälsa. Skolverket (2010) uttrycker även att det är viktigt med samverkan mellan olika professioner när det gäller att nå alla flickor och pojkar i skolan i syfte att upptäcka utsatthet och ge stöd i akuta situationer. De påvisar att samverkan mellan olika professioner fungerar bättre om elevhälsan har utarbetat någon form av handlingsplan. Kompetens behövs för att kunna göra relevanta riskbedömningar och ge en elev stöd i akuta situationer.

Skolan ska vara demokratiserande genom att ge alla barn en grundläggande kunskapsnivå, inte minst vad gäller värderingar och normer, och därigenom skapa en grund för ett livslångt lärande. Detta definieras i Lgr11 (2011):

...främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. (s.7)

Centrala delar av FN's barnkonvention uttrycks i Lgr 11:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan män och kvinnor samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.(s.2)

Sammanfattningsvis har elevhälsan ett brett stöd i styrdokumentet och lagen för att arbeta hälsofrämjande och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Trots tydlighet i styrdokumentet saknas det enligt Darvishpour och Lahdenperä (2014) kunskap och beprövad erfarenhet kring hur skolor arbetar med detta.

5 Litteraturgenomgång

Studien belyser i detta kapitel forskning om heder i skolsammanhang. Då vi inte hittat någon internationell forskning kring heder kopplat till elevhälsa, har vi enbart använt nationell litteratur. Olika perspektiv, teorier och förklaringsmodeller presenteras. Elevhälsa används som samlingsbegrepp för specialpedagog, skolsköterska, kurator och rektor. Specialpedagogens roll lyfts fram.

5.1 Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext

Studien tar utgångspunkt i en svensk kontext och därför ska det hedersrelaterade våldet och förtrycket ses i ljuset av det svenska samhällets normer och värderingar, som skiljer sig avsevärt från de normer och värderingar hederskultur bygger på. Sverige har sedan 1960-talet fört en politik där jämställdhet mellan könen varit etablerad. Kvinnors självbestämmande bl.a. genom kontroll av barnafödande, rätten till abort, lika möjligheter till högre utbildning och förvärvsarbete är exempel på svenska normer som anses självklara idag (Jämställdhetspolitiska utredningen, SOU 2005:66).

5.2 Hedersrelaterade problem i skolan

Darvishpour och Lahdenperä (2014) tar upp tre forskningsrapporter om hedersrelaterade problem i skolan. Dessa är gjorda i syfte att ta reda på hur stor omfattningen är av hedersrelaterade problem i skolan.

Den första studien är gjord av Schlytter (2009). Hon gjorde en enkätundersökning med 2300 elever i åk 9 från 36 skolor i Stockholm. Studien visade att 16% av eleverna levde med kontroll i en hedersrelaterad kontext. 7% levde med hot och våld i en hedersrelaterad kontext. 23% svarade att de inte fick ha en relation med en jämnårig pojke. Alla dessa elever hade utländsk bakgrund.

Den andra studien är gjord av Lange (2008). Detta är en studie om lärares observationer kring hedersrelaterad kontroll i skolor i Sverige. 10 000 lärare var med i studien, dock hade studien en dropout på 48,8%.

Studien visade att flickor och föräldrar ibland använde religion eller tradition som anledning att få slippa lektioner såsom idrott, simning, sexualundervisning eller skolutflykter. Studien tog inte reda på flickornas etniska bakgrund.

- 24% av lärarna svarade att flickorna någon gång/ganska ofta/mycket ofta velat bli befriade från idrottslektioner.
- 22,7% svarade att flickorna någon gång/ganska ofta/mycket ofta velat bli befriade från simlektioner.
- 20,8% svarade att flickor systematiskt varit frånvarande vid skolutflykter någon gång/ganska ofta/mycket ofta.

Den tredje studien är gjord av Ghadimi (2007) och är en enkätstudie med 1183 studenter i åk 7-9 från 4 skolor i en svensk storstad. Bortfallet var 9%. I enkäten användes fyra påståenden för att utröna om ungdomarna instämde i normer som begränsar sexuella relationer innan äktenskap. Man ville jämföra elever med svensk bakgrund med elever med utländsk bakgrund ifråga om deras syn på sexuell relation innan giftermål. Ghadimi fann att fler elever med utländsk bakgrund hade åsikten att flickor och pojkar ska vara oskuld vid giftermål.

- Flickor med utlandsfödda föräldrar svarade 44% ja, flickor själv födda utomlands 46% ja, medan flickor med svensk bakgrund 8% ja, flickor ska vara oskuld vid giftermål.
- Pojkar med utlandsfödda föräldrar svarade 48% ja, pojkar själv födda utomlands 49% ja, medan pojkar med svensk bakgrund 15% ja, flickor ska vara oskuld vid giftermål.
- Flickor med utlandsfödda föräldrar svarade 39% ja, flickor själv födda utomlands 42% ja, medan flickor med svensk bakgrund 10% ja, pojkar ska vara oskuld vid giftermål.
- Pojkar med utlandsfödda föräldrar svarade 36% ja, pojkar själv födda utomlands 42% ja, medan pojkar med svensk bakgrund 12% ja, pojkar ska vara oskuld vid giftermål.

5.3 "Våra" flickor och "patriarkala" pojkar

Gruber (2007) har kritiskt granskat skolans praktik i sitt arbete med hedersrelaterat våld. De skolor hon studerade var mitt i en utbildningsprocess som länsstyrelsen i Östergötland höll i. Elevhälsoteamen hon intervjuade nämnde alla länsstyrelsens handbok "Våld i hederns namn" och hade startat sitt arbete med att skriva handlingsplaner. Strategier som togs upp vid utbildningstillfällena var bl.a. att undvika kontakt med föräldrarna då det kunde göra

situationen värre för flickorna. Gruber ställer sig kritisk till detta och menar att det gjorde att samarbete med föräldrar sällan kom till stånd, eftersom man inte såg till situationer utan till specifika kulturer. Hon menar vidare att elevhälsan påvisade en kulturell och stigmatiserad förståelse vilket medförde att insatserna skolan gjorde inte alltid utgick från situationen, utan hens etniska identitet. Vidare såg Gruber att många i elevhälsan använde länsstyrelsens handbok utan att reflektera, vilket gjorde att vissa släppte tidigare fungerande rutiner. Hon ställer sig frågan vad interaktion, eller brist på interaktion, mellan policy och praktik får för resultat. Hon menar vidare att elevhälsan har erfarenhetsbaserad kunskap om heder, men kunskapen är sällan baserad på forskning. Både i forskning och i praktiken är det en röst som saknas; de utsatta flickornas röst.

Gruber (2011) har studerat könade nationsidentiteter i områden med tät invandrarbakgrund. Invandrarflickorna uppfattas vara i behov av stöd för att kunna leva enligt svenska normer för jämställdhet. Detta framkommer i hennes gruppintervjuer som visar att flertalet av personerna i elevvårdsteamerna i de undersökta verksamheterna hade en allians med invandrarflickorna. De lät flickorna ta sig friheter, såsom att t.ex. skolka från vissa lektioner, utan motåtgärder. Detta gjorde man i syfte att låta skolan vara en frizon för flickorna. Invandrapojkarnas normer och livsstil upplevdes snarare utgöra ett hot då de sågs som bärare av patriarkala könsmonster. Hon menar att kulturella värderingar medför en uppdelning i "vi" och "dem" och segmenterar förhållanden och handlingar som mer svenska än andra.

5.4 Tre teoretiska perspektiv

Enligt Darvishpour och Lahdenperä (2010) finns det tre olika teoretiska perspektiv/förklaringsmodeller kring hedersrelaterade problem i Sverige. De återfinns i debatter, media samt i akademisk forskning. Dessa är:

- En kulturell förklaringsmodell. Fokus riktas mot kulturella skillnader och anger dessa vara förklaringen till konflikter och våld i familjer med annan etnisk bakgrund. I denna modell betonas att mötet med svenska värderingar blir svårare ju mer familjens normer och värderingar präglas av hederskulturen. Man skiljer mellan hedersrelaterat våld och "vanligt" våld mot kvinnor i västvärlden genom att hedersvåld förklaras som en kollektiv handling vilken utförs av den manliga delen av släkten.
- En feministisk könsmakts förklaringsmodell. Fokus på hedersrelaterat våld och hot som en form av det patriarkala förtrycket mot kvinnor. Fokus här är inte kulturella skillnader utan mer i skillnader i familjestrukturer beroende på socioekonomiska och demografiska faktorer. Man menar att allt våld mot kvinnor behöver förstås i en kontext. Man upplever annars att dessa kvinnor får en egen kategori dvs. "annat kvinnovåld".
- En intersektionell förklaringsmodell. Här är fokus på att fördjupa förståelsen och kombinera olika perspektiv och maktstrukturer. För att kunna fördjupa förståelsen tar man hänsyn till många olika aspekter såsom kön, socioekonomisk bakgrund, etnisk diskriminering, ålder, hur långt man kommit i att integreras i svenska samhället, vistelsetid i Sverige, vilket land man kommer från etc. Det som kännetecknar detta perspektiv är att man tittar på maktförskjutning och konflikter i familjen. Fokus ligger mer på maktspel än på kultur eller uppfostran.

5.5 Brist på samarbete

Laid Bouakaz (2007) har i sin avhandling tittat närmare på relationer mellan lärare och föräldrar med invandrabakgrund. Studien visade sig att lärare tycker att det är svårt att föreställa sig ett samarbete med någon som de i grunden uppfattar vara ett av de främsta problemen i verksamheten. Lärarna ansåg att man behövde ha ett bättre samarbete för att ge alla barn en bra start i livet. Dock slutade alltid ideerna med att föräldrarna måste anpassa sig till skolans normer och värderingar.

Bunar (2010) belyser liknande mönster, dvs. brist på kommunikation mellan skola och invandrarföräldrar. Diskussionen om skolan var mycket aktiv men pågick enbart inom grupperna. Både föräldrarna och lärarna var missnöjda med samarbetet och präglades av ömsesidig misstro.

Cederberg (2006) ser samma mönster då hon i sin doktorsavhandling undersökt unga flyktingkvinnors väg till utbildning på högskolenivå i Sverige. Samarbetet existerade knappt mellan hem och skola. Dels på grund av att skolan inte tog kontakt med hemmet utan lät eleven själv bära all information, och dels på grund av att invandrarfamiljerna inte kände till sina rättigheter gentemot skolan.

5.6 Förslag till åtgärder i skolan

Darvishpour och Lahdenperä (2010) har gjort några sammanfattande reflektioner samt förslag till åtgärder. De anser att skolan bör få till ett fungerande interkulturellt samarbete med föräldrarna. Målet är att hjälpa föräldrarna att förstå och agera utifrån de värderingar som är centrala i Sverige. För att kunna nå det behöver alla som arbetar i skolan visa förståelse för föräldrarnas värderingar och känslor.

Vidare förespråkar de att involvera hemspråklärare och studiehandledare för att kunna vara en brygga mellan kulturer och ge bättre förutsättningar för att kommunicera med föräldrar. Genom samtal med föräldrarna kan skolan skaffa sig en bild över i hur stor utsträckning eleven lever i en hedersrelaterad kontext.

De menar att skolan uppmanas att ha handlingsplaner och åtgärdsplaner men att det finns risk att tyngdpunkten i arbetet med planerna blir att dokumentera istället för att arbeta praktiskt med elever och föräldrar. De uttrycker även att det finns för lite forskning om både förekomst av heder, hur skolan tacklar hedersrelaterade problem, samt hur skolans arbete påverkas. Det finns erfarenhetsbaserad kunskap på flera skolor men det krävs forskningsinsatser och forskningsjämförelser för att få tillgång till denna kunskap. Det är ett komplext område som väcker mycket känslor. Därav behöver man analysera och problematisera hur man pratar på skolorna om det hela, samt vilket perspektiv man har i samtal om det som uppfattas som problemet.

5.7 Specialpedagogens roll

Mutvig och Skolseg (2016) fann i sin studie "Att möta nyanlända elever" att specialpedagogens kompetens använts ytterst lite i arbetet med de nyanlända eleverna. Det visade sig vara genomgående på alla skolor som ingick i studien. Detta trots att man påvisade svårigheter med att kartlägga de nyanländas stödbehov. Samtliga deltagare uppgav dessutom att det sällan skedde ett samarbete med de nyanländas föräldrar. Mutvig och Skolseg ställer sig frågan varför deltagarna i deras studie inte väljer att ta in specialpedagogen i arbetet med de nyanlända eleverna. De undrar om det är för att deltagarna inte litar på specialpedagogens kompetens, eller om det är för att specialpedagogen själv ställer sig vid sidan av. De menar

vidare att specialpedagogens kompetens bör användas i möten med föräldrar, samt i kartläggning av elevens behov av stöd.

5.8 Interkulturellt perspektiv

Interkulturalitet tog form som ett utbildningsideal genom diskussioner i FN's organ. 1974 antogs det på UNESCO's generalkonferens i Paris som en rekommendation om utbildning för internationell förståelse, samarbete, fred och undervisning om de mänskliga rättigheterna (Svenska UNESCO RÅDET, 1976). Det konstateras i samma dokument att medlemsländernas ansträngningar för att utveckla och förmedla ett internationellt och interkulturellt synsätt bör ökas; på alla stadier och i alla former av utbildningar.

Europarådet (2016) förklarar interkulturalitet som en uppsättning av mångfacetterade interaktionsprocesser genom vilka relationerna mellan olika kulturer konstrueras.

Lahdenperä (1997) framhåller att skolan måste visa ett interkulturellt förhållningssätt när det gäller religion, kultur och tradition. Med interkulturellt förhållningssätt avses en ömsesidig kontakt mellan personer från olika kulturer där deltagarna har kunskap och förståelse för etniska olikheter. Med interkulturell kommunikation menas att deltagarna är beredda att ompröva och vidga sitt synsätt att se på saker och ting genom samspel och interaktion.

Lahdenperä (2007) lyfter fram att Riksdagen redan 1985 fattade beslut att det interkulturella perspektivet ska genomsyra all undervisning i den svenska skolan.

Bunar (2010) menar att det finns som idé och policy, men han menar att det i verkligheten fortfarande är assimilationstanken som dominerar skolan; "bara de lär sig svenska". Detta monokulturella synsätt finner man fortfarande på flera håll, trots att det är över 30 år sedan riksdagens beslut.

5.9 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att belysa hur elevhälsan hanterar hedersrelaterad problematik.

1. Vilken kunskap och förståelse har elevhälsan om heder?
2. Hur hanterar elevhälsan hedersrelaterat våld och förtryck?
3. Vilka samverkansstrategier har elevhälsan utvecklat?

Genom att undersöka hur de olika professionerna samverkar i elevhälsoteamet, om hur man förstår och hanterar det som upplevs som hedersrelaterad problematik, kan studien ge en inblick i hur elevhälsans arbete kan struktureras.

6 Metod

I vår studie använde vi en kvalitativ forskningsmetod för att få svar på våra forskningsfrågor. I detta kapitel görs en kort teoretisk presentation av val av metod. Därefter presenteras urval, forskningsetiska aspekter, genomförande, datainsamlingsmetod, dataanalysmetod och slutligen studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.

6.1 Kvalitativ intervjustudie som forskningsmetod

Kvale & Brinkman (2014) menar att forskningsstudier där empirin utgörs av intervjuer många gånger vinner på att ha färre intervjuer och djupare analysarbete. De menar att man felaktigt kan uppfatta att ju fler intervjuer desto mer vetenskapliga är de resultat man får fram i sin

forskningsanalys. Vi har därför valt att begränsa vår studie till ett litet område i Sverige och till några av de professioner som arbetar inom elevhälsans verksamhet.

Stukat (2011) menar att det finns många olika sätt att genomföra forskningsintervjuer på. Vi har valt att göra halvstrukturerade intervjuer för att komma längre och nå djupare inom det beforskade området. Vår förkunskap inom området var mycket begränsad och därför passade halvstrukturerade intervjuer bäst för att ge respondenterna stort utrymme att fördjupa sina svar i syfte att täcka in området.

Enligt Stukat (2011) är den halvstrukturerade intervjuformen anpassningsbar och följsam. Den öppnar möjligheter för att sondera svar och fånga upp uttryck och känslor på ett sätt som skiljer sig från strukturerade intervjuer eller enkäter. Under intervjutillfället kan intervjuaren fånga upp respondentens tonfall, mimik och eventuella talpauser som också ger information. Även möjligheten att ställa följdfrågor gör att svaren kan utvecklas och fördjupas. Detta ställer krav på intervjuarens känslighet och lyhördhet för att fånga upp nyanser. Utifrån detta valde vi att göra intervjuerna gemensamt för att öka möjligheten att ställa relevanta följdfrågor samt fånga upp nyanser.

Fangen (2005) menar att kvalitativa svar man får i en intervju inte enbart ger information om den upplevda verkligheten, utan även hur den intervjuade själv vill framstå i den givna situationen. Författaren belyser vikten av att den som intervjuar ställer frågor om både positiva och negativa aspekter, samt ställer följdfrågor i intervjun för att få en så klar bild som möjligt. Enligt Stukat (2011) kan forskaren i den semistrukturerade intervjuformen vara medveten om vilka ämnesområden som ska täckas in, men ställa frågorna i den ordning situationen bjuder. Vidare menar han att den som intervjuar behöver vara medveten om intervjuareffekten så att inte ordval, tonfall och ansiktsuttryck leder respondenten till att svara det hen tror att intervjuaren vill veta.

Kvale och Brinkmann (2014) belyser att den kvalitativa intervjun som forskningsmetod inte är ett öppet vardagligt samtal mellan jämbördiga parter. I intervjun existerar en maktrelation där det är intervjuarens uppgift att ställa frågor, besluta när man går vidare till nästa fråga samt avgöra när intervjun ska avslutas. Respondentens roll begränsas till att vara den som enbart svarar på frågorna. Även efter intervjun har intervjuaren ett tolkningsmonopol på intervjupersonens uttalanden.

6.2 Pilotintervju

Eftersom vår kunskap kring hedersrelaterat våld och förtryck var starkt begränsad ville vi pröva om våra forskningsfrågor var ändamålsenliga. Pilotintervjun med vår kontaktperson gjordes via telefon och spelades in med hjälp av en dator. Pilotrespondenten gavs stort utrymme att berätta fritt om hens arbete med nyanlända och hedersproblematik.

Intervjuguiden arbetades fram parallellt med att vi sökte efter litteratur, forskning, vetenskapliga artiklar och tidningsartiklar inom området. Frågan att forska om hur elevhälsan hanterar hedersrelaterat våld och förtryck utkristalliserades och vårt syfte formulerades. Våra frågor kom att omfatta huvudområden som:

- samverkansstrategier både inom elevhälsan samt med externa aktörer
- planer för samverkan, kartläggning och åtgärder
- elevhälsans kunskap kring heder
- hur elevhälsan förstår och hanterar heder

Intervjuguiden justerades efter pilotintervjun med ytterligare frågor kring samverkansstrategier.

6.3 Urval

Inledningsvis i arbetet var målet att undersöka specialpedagogers arbete med hedersrelaterat våld och förtryck. Några av de specialpedagoger som var påtänkta för intervjustudien ville inte ställa upp på grund av rädsla. De ville inte ge sig tillkänna eftersom några av de familjer, som de träffat på i möten med elever som av olika orsaker lyfts till elevhälsan, dödshotat dem. Studiens ursprungliga målgrupp har därför justerats till att omfatta olika professioner inom elevhälsan.

Eftersom forskningen rör ett känsligt ämne och respondenterna varit svåra att komma i kontakt med har urvalet gjorts enligt snöbollsurval (Stukat, 2011).

Studiens empiriska underlag utgörs av intervjuer med sex personer i elevhälsan på två skolor inom ett skolområde i Sverige med hög invandrartäthet. På den ena skolan har en specialpedagog, en skolsköterska och en rektor intervjuats. På den andra skolan har en kurator, en specialpedagog, och en skolsköterska intervjuats. De två skolorna valdes utifrån att de respondenter vi lyckades få kontakt med arbetade på just de två skolorna. Skolorna har en mycket stor andel elever med utländsk bakgrund.

För att inte utsätta någon av våra respondenter för risk för igenkänning presenteras de utifrån sina professioner samt om respondenten tillhör Skola 1 eller Skola 2, exempelvis skolsköterska skola 2.

6.4 Forskningsetiska aspekter

Både Bryman (2011) och Kvale och Brinkmann (2014) tar upp forskningsetiska principer när det gäller intervjuer. Eftersom vissa av de intervjuade i denna studie upplevt att de blivit dödshotade på sin arbetsplats har det i arbetet funnits en stor noggrannhet kring de forskningsetiska principerna.

De som deltog i intervjuerna fick först information om studiens syfte via vår kontaktperson. Därefter skickades intervjuguiden och Vetenskapsrådets forskningsetiska (2002) regler ut. Vid själva intervjutillfället gick vi igenom syftet med studien igen samt gav respondenterna löfte om konfidentialitet och anonymitet. På så vis följdes nyttjande-, samtyckes- och informationskravet.

Enligt konfidentialitetskravet har alla personuppgifter i studien avidentifierats. Förvaltning av de inspelade intervjuerna har skett aktsamt och inte lagrats i digitala molntjänster. Uppgifter som kan härleda till ort eller person är borttagna. Vid vårt besök på den ena skolan avslöjades inte vårt uppdrag eller vår identitet för varken elever eller övrig personal på skolan.

Om respondenternas identitet eller arbetsplats mot förmodan avslöjas skulle det kunna få allvarliga konsekvenser för elevhälsans arbete på skolorna. Förtroendet som elevhälsan byggt upp gentemot elever och föräldrar skulle kunna skadas. För en del av respondenterna skulle ett avslöjande kunna medföra att denne utsattes för hot eller våld personligen.

Alla intervjuer spelades in med godkännande av respondenterna. Inspelningarna skedde med hjälp av dator och sparades på en usb-sticka. Denna förvarades sedan i ett låst dokumentskåp. Vi gav respondenterna information om att studien kommer att publiceras och respondenterna erbjöds att ta del av den när den är klar.

6.5 Problem med insamling av data

Inledningsvis var det tänkt att studien skulle ha en narrativ ansats och handla om specialpedagogers arbete med nyanlända och hedersproblematik. Vi fick kontakt med en

specialpedagog som arbetade på en av skolorna och hen försökte förmedla kontakt till fler specialpedagoger. Endast en av specialpedagogerna var villig att ställa upp för intervju, och då bara anonymt via telefon. I och med detta valde vi, som vi nämnt tidigare, att ändra vårt urval genom att bredda vår målgrupp till att omfatta elevhälsan; kurator, skolsköterska, rektor och specialpedagog. Tanken var att göra studiebesök på de två skolorna för att få en inblick i hur arbetet sker. Detta visade sig vara svårt att genomföra.

På den ena skolan har det inte varit möjligt att fysiskt träffa varken specialpedagog, kurator, skolsköterska eller rektor på grund av den hotbild som finns mot dem. Dessa intervjuer har istället genomförts genom att vår kontaktperson besökt skolan och lånat ut sin arbetstelefon till respondenterna.

På den andra skolan har hotbilden inte varit lika stor och dessa intervjuer har vi gjort vid ett besök på respondenternas skola.

6.6 Tillvägagångssätt

Information om oss själva och studiens syfte samt etiska ställningstaganden mailades i förväg till respondenterna. Tid för telefonintervjuer och tid för besök på den ena skolan bokades.

Intervjuerna genomfördes under en avgränsad period på två veckor. Till slut kunde alla intervjuer genomföras utan några hinder. Efter intervjuerna har spelats in har de transkriberats. Under intervjuerna gav samtliga respondenter uttryck för att de ansåg att det var viktigt att de bidrog med material till denna studie, och att kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck måste spridas. Varje intervju tog ca en timme att genomföra och vi genomförde alla intervjuer tillsammans.

Studiens empiri har systematiserats genom att det insamlade materialet bearbetats i flera led. Först har intervjuerna transkriberats i sin helhet. Därefter har vi läst dem noggrant och gjort egna anteckningar var för sig. Även iakttagelser av respondenternas tonfall, mimik och kroppsspråk under själva intervjustunden har diskuterats, analyserats och jämförts. Efter detta avsattes tid till att gemensamt analysera och diskutera de transkriberade intervjuerna och jämföra våra iakttagelser med varandra.

6.7 Datainsamlingsmetod

I studien har semistrukturerade intervjuer använts. Enligt Bryman (2011) innebär det att intervjuaren på förhand har angett huvudfrågor som ska täcka in de ämnesområden studien vill belysa. Även Kvale och Brinkmann (2014) menar att det är viktigt att hitta innebörder i beskrivningar snarare än att ta reda på hur något egentligen är, och därför ges personerna i studien stort utrymme. Intervjuerna följde intervjuguiden med frågor, men kompletterande frågor gavs vid behov.

Stukat (2011) tar upp möjligheten att utnyttja samspelet mellan intervjuaren och respondenten för att få så fullständig information som möjligt. Eftersom vi var två som medverkade vid intervjuerna så förde en av oss anteckningar under intervjun samt stod för inspelningen. Den andre kunde då fokusera helt på samtalet och ställa fördjupande följdfrågor under intervjun. Bryman (2011) menar att inspelning av intervjuer är viktigt för att kunna fånga nyanser i hur något sägs och analysera svaren efteråt.

6.8 Dataanalysmetod

I analysen av insamlad data bör man betänka att kvalitén av resultaten har flera påverkansfaktorer. Den kvalitativa intervjuformen som metod och det begränsade urvalet är två avgörande faktorer. Eftersom ämnet är så pass känsligt kan våra reaktioner på det som sagts under intervjuerna komma att påverka de som intervjuades. Stukat (2011) tar upp

intervjuareffekten där den som intervjuar, medvetet eller omedvetet, kan påverka respondenten med hjälp av ordval, tonfall eller ansiktsuttryck. Fangen (2005) menar att svaren i den kvalitativa intervjun inte enbart ger information om den upplevda verkligheten, utan även om hur den intervjuade själv vill framstå i den givna situationen.

Utgångspunkten för analysmetoden är en kvalitativ innehållsanalys (Bryman 2011, Kvale & Brinkman 2014). Metoden har använts i analysarbetet genom att vi var för sig har lyssnat och läst igenom intervjuerna ett flertal gånger, med syftet och intervjuguiden i fokus. Därefter har våra individuella uppfattningar av det empiriska materialet jämförts och vidare diskussioner förts för att finna centrala citat som belyser syftet. Slutligen har citaten diskuterats och tolkats.

6.9 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Bryman (2011) tar upp begreppet *extern reliabilitet* och skriver att det är svårt att nå extern reliabilitet när man arbetar med kvalitativ forskning eftersom en intervju eller en observation är en social interaktion. Stukat (2011) Stunden då den kvalitativa forskningsintervjun genomförs går inte att återskapa helt och hållet. Som forskare har vi varit medvetna om detta och tagit hänsyn till det i vår analys av materialet. I analysen har tolkningarnas rimlighet bedömts i förhållande till hur det insamlade materialet behandlats. Kvalitativ forskning som denna kan inte användas på ett generaliserande sätt.

Genom att vi båda deltagit vid samtliga intervjuer har reliabiliteten ökat eftersom en av oss har haft möjlighet att bevaka huvudfrågorna i intervjuguiden. Chansen att gå tillbaka och återuppta vissa frågor med hjälp av följdfrågor har ökat när vi varit två. Även risken att missa något av det som uttrycks utan ord har minskat.

Stukat (2011) beskriver validiteten som svårfångad men ändå grundläggande för vilket värde undersökningen får i slutändan. Vidare påminner han forskaren om att vara observant genom att ställa sig frågan: Undersöker jag det som jag verkligen vill undersöka?

Kvale och Brinkmann (2014) beskriver validitet som en kontroll av studiens kvalitet. Vi har därför omsorgsfullt genom hela studien förklarat hur vi gått tillväga. För att öka validiteten och säkerställa att våra intervjufrågor gav oss svaren på det vi verkligen ville undersöka gjorde vi en pilotintervju. Utifrån den justerades frågorna och intervjuguiden togs fram.

7 Resultat

I detta kapitel redovisas studiens resultat av djupintervjuerna. Citat som uppfattas som centrala i förhållande till studiens syfte lyfts fram.

7.1 Respondenternas syn på samverkan

Respondenterna i elevhälsan samverkar med flera olika aktörer, både inom den egna skolan men även med aktörer utanför skolan såsom vårdcentral, socialtjänst/fältare, polis, mottagning för nyanlända, migrationsverket och vid enstaka tillfällen även advokat. Störst samverkan sker mellan några få professioner inom elevhälsan. I detta avsnitt redogör vi för resultaten gällande samverkan på skola 1 och skola 2.

7.1.1 Samverkan på skola 1

Skolsköterskan och kuratorn är de som samverkar mest och arbetar med hedersrelaterade problem. Det påtalar rektor som menar att dessa två professioner, som har både högskolepoäng och yrkeserfarenhet, har varit till ovärderlig hjälp.

Kurator och skolsköterska är uttalat skolans länk till personalen i dessa frågor.

Dessa två professioner har vid några tillfällen hållit i utbildning för personalen på skolan kring hedersrelaterat hot och våld. Föräldrasamverkan sker genom att skolan ordnar föreläsningar riktade till föräldrar där bl.a. skolsköterskan berättar om kropp och själ. Skolsköterskan brukar redan i förskoleklass fråga föräldrar om hen får informera resten av elevhälsan kring eleven. Detta gör att hen kan samverka med hela elevhälsan kring elevens situation. Hen menar att det är viktigt att se hela elevens situation då man t.ex. funderar kring en elevs svårigheter kring inläring eller koncentration. Här brukar hen delge och samverka med specialpedagogen.

Skolsköterskan uttrycker att det är svårt att få föräldrarna att komma till skolan vid hälsosamtal i förskoleklass.

Det är jättesvårt att få hit dem, för de tycker inte att skolan är jätteviktig, så är det ju, men jag brukar inte ge mig, utan jag ringer och ringer. Då brukar de komma.

Skolsköterskan fortsätter...

På det samtalet frågar jag rätt ut om könsstymning. Det är något vi gör i vår kommun.

Elevhälsan och socialtjänsten har egna överenskommelser kring vad man gör om föräldrarna svara ja på frågan om könsstymning. Skolsköterskans citat visar samverkan mellan skolan och socialtjänsten:

Egentligen ska vi då göra en anmälan till socialtjänsten, men vi har bestämt i samråd med soc att vi inte gör det, för vi kan inte göra en anmälan på i princip alla våra tjejer på skolan.

Sammanfattning: Det är framför allt skolsköterskan och kuratorn som driver arbetet kring hedersrelaterade frågor. De håller i utbildning för övriga professioner på skolan. Samverkan med specialpedagogen sker då man ser att hedersrelaterade frågor påverkar specialpedagogiska utredningar. Elevhälsan samverkar med socialtjänsten och där har man kommit överens om att inte skicka anmälan då man upptäcker könsstymning eftersom nästan alla flickor på skolan är könsstympade. Samverkan mellan socialtjänst och föräldrar sker genom föräldrautbildning. Föräldrasamverkan uppges vara svårt då man har svårigheter att få föräldrarna att komma till skolan.

7.1.2 Samverkan på skola 2

Kuratorn driver mycket av arbetet kring hedersrelaterade frågor själv. Hen menar att arbetet kring heder mest utförs av hen och rektor. Dels för att hen har mest erfarenhet kring heder samt mest kontakt med föräldrar. Hen träffar föräldrar och samtalar om livsutrymme och utetid. Hen påtalar vikten av samarbete med föräldrar och är noga med att poängtera att man inte ska ta ifrån föräldrarna mandat utan istället stötta föräldrarna så att eleven ser det, dock inte då det handlar om hedersfrågor! Kuratorn uttrycker:

Vi har en grupp föräldrar som verkligen vill stötta sina barn. Många föräldrar har ingen skolbakgrund, kan inte läsa, kan inte klockan. De har väldigt mycket tillit till oss. De litar mer på oss än de litar på sig själva.

Specialpedagogen berättar om ett nytt föräldraprojekt där hen samverkar med socialtjänst, vårdcentral och polis. Målgruppen för projektet är nyanlända föräldrar. Projektet ska ge föräldrarna ökad kunskap om vilka lagar som reglerar handlingsutrymmet för barn och unga i Sverige. Projektet är utformat som kvällsträffar på skolan där socialtjänst, polis och skola berättar om hur de arbetar och vilka regler som gäller. Specialpedagogen uttrycker förhoppningar om att kvällarna ska ge en ökad förståelse hos de nyanlända om hur man i Sverige ser på barnuppfostran samt utbildning. Syftet är att visa på hur viktig utbildning är för att bli en del av samhället.

Sammanfattning: Kurator samverkar mycket med föräldrarna och stöttar föräldrarna i sin föräldraroll genom samtal om bl.a. vikten av utbildning, livsutrymme samt föräldrarollen. Specialpedagogen är involverad i ett nytt projekt med samverkan med polis, socialtjänst och skola där man önskar nå föräldrar och ge dem stöd i sin föräldraroll.

7.2 Behovet av plan kring hedersrelaterat våld och förtryck

I detta avsnitt redogör vi för resultaten av skolornas uppfattning av behovet av en plan gällande hedersrelaterat våld och förtryck.

7.2.1 Behovet av plan på skola 1

På skolan används kartläggningsmaterial som skolsköterskan och specialpedagogen själva tagit fram. Syftet med kartläggningen är att få en bild av elevens livssituation. Utifrån de kartläggningar som görs menar de att 75% av eleverna är inblandade i heder på något vis. Skolsköterskan arbetar tillsammans med socialtjänsten på att ta fram en plan för hur man ska arbeta likvärdigt kring hedersrelaterade frågor i kommunen. Behovet av att ha en plan har vuxit fram under de senaste åren.

För fem år sedan fanns det inte, man visste inte hur man skulle hantera det. Men de senaste 2,5 åren så började det, vi fick jättemånga nyanlända. Det var nytt för oss, t.ex. att man kan bli bortgift.

När vi frågar om de har någon nedskrivna plan svarar rektor:

Vi har ingen speciell plan för hur vi hanterar hedersrelaterad problematik.

Sammanfattning: Skola 1 har definierat behovet av en plan för hur hedersrelaterat våld och hot hanteras av elevhälsan. De medverkar i ett utarbetande av en sådan plan på kommunnivå.

7.2.2 Behovet av plan på skola 2

Skolsköterskan säger att hen inte saknar en plan. Hen känner till var man kan hitta viktigt material på nätet och nämner i detta sammanhang materialet från Länsstyrelsen Östergötland. Hen uttrycker en önskan om att använda det på skolan. Respondenten menar dock att det krävs planering och samarbete mellan olika professioner för att få till det. Hen uttrycker också att det ligger på rektor att driva ett sådant arbete.

På en följdfråga till hur man arbetar med hedersrelaterat våld och hot svarar skolsköterskan:

*...ja, mer så... Nu råkade vi upptäcka det...
Detta skulle vi kunna baka in i årshjulet. Men man måste ju ha med sig rektor då,
så det kommer på uppdrag från hen.*

Även kurator bekräftar att man inte följer någon plan. Hen menar att det är svårt att ha en plan eftersom man ändå måste se varje fall individuellt. Dock menar hen att det måste finnas kunskap om hur man upptäcker och hur man utreder hedersrelaterat våld och hot.

Sammanfattning: Skola 2 har ingen plan för hur hedersrelaterat våld och hot ska hanteras och anser heller inte att man är i behov av det i nuläget. Skolsköterskan arbetar inte med hedersrelaterade frågor så länge de inte dyker upp oväntat.

7.3 Kunskap och förståelse om heder

I detta avsnitt redogör vi för resultaten om vilken kunskap och förståelse elevhälsans olika professioner har om heder.

7.3.1 Kunskap och förståelse om heder på skola 1

Skolsköterskan har upplevt hedersrelaterat hot på nära håll vid flera tillfällen. Vid ett tillfälle hade skolsköterskan samtal med en flicka som började komma mer och mer. Hon berättade tillslut att mamman hade tagit av sig sin burka och att de nu levde under dödshot.

Det är ju såhär, har du en gång tagit av dig burkan så har du skändat hedern. Det hjälper inte att ta på sig den igen... Så enkelt är det inte... Då ska du alltså dödas.

Vidare säger skolsköterskan:

...jag kan inte bara stänga min dörr och säga att det berör inte mig, för det gör det.

För att upptäcka heder använder skolsköterskan två hedersfrågor:

*Vad är det du inte får göra som du vill göra?
Vad är det du måste göra som du inte vill göra?*

Specialpedagogen uttrycker kunskap om hur man ser och upptäcker heder. Hen nämner flera små tecken. De berör främst flickor.

- att flickan eller pojken inte får delta på idrottslektioner eller vid simning
- en bror eller kusin väntar utanför klassrummet varje dag
- flickan får aldrig gå hem själv
- bröder som har koll på sina systrar med blickar på raster
- pappor som hämtar ganska stora flickor, som egentligen skulle kunna gå hem själva
- flickor som berättar att de ska åka till en stor fest och få en jättefin klänning
- resor som planeras till hemlandet
- flickor som kommer hem efter en resa med längre slöja och pojkar som plötsligt har större respekt för dessa flickor.

Det har tagit oss jättelång tid att förstå det här. Vi ser inte sånt.

Specialpedagogen berättar om vikten av att vara synlig ute i klasserna, att fånga samtal i stunden för att bygga relation med eleverna.

Hen uttrycker vidare att studiehandledare och modersmåls lärare är viktiga kunskapskällor som behöver involveras mer på kompetensutvecklingsdagar. Detta i syfte att samarbeta och lära av dem.

...men det är jättekänsligt. Många av dem lever själva fortfarande i heder. Hur vet vi om heder kommer i vägen för svaret?

Rektor uppfattar sig ha lite mer kunskap och förståelse kring heder än många andra rektorskollegor. Rektor berättar att man gör riskbedömningar när föräldrar lämnar in ledighetsansökan. Detta för att utesluta att barnet kommer bli bortgift eller könsstympad.

Då vi frågar skolsköterskan om hen varit med om att elever skickas till sitt hemland för att könsstympas svarar hen:

Ja, det har jag. Det blir dom. Nu när våren kommer, i maj börjar det, att de berättar att de ska åka till sitt hemland. Det kan vara att de ska ha en stor fest, de kanske ska köpa fina kläder. Hela den biten får man fråga om. Vid minsta misstanke om att detta ska ske så blir det in med en anmälan, att vi misstänker det här, sedan kan det vara så att socialtjänsten kan inget göra, och då har vi aldrig mer sett det barnet. Att de inte kommer tillbaka efter sommarlovet.

Följdfråga: *Hur kan det bli så här?*

Jo, socialtjänsten behöver ju bevis, om föräldrarna då nekar så är det svårt. Om de starkt misstänker... vi hade ett fall där det var så, så gjorde de en undersökning på barnet innan de åkte och sedan en när de kom hem. En gynundersökning alltså. Vi tror att vi räddade ett barn den gången.

Det är 7 barn sedan i somras som försvann efter sommarlovet 2017. I vissa familjer har pappan kommit tillbaka. Vi har gjort anmälningar. Men man kan inget göra förrän barnet kommer tillbaka till landets gränser, då blir de omhändertagna. Det blir ju en polisanmälan, men det är alltså 7 barn som saknas efter sommaren.

Specialpedagogen berättar:

Det vi gör är att vi samlar ihop små tecken, och vi vet när vi ska göra en orosanmälan till socialtjänsten. Den kanske inte är så mycket tyngd i. Vi har inga konkreta bevis på det. Sen är det upp till dem att göra en undersökning. Ibland hinner de åka. Ibland hinner de inte...

Det där är ju jättesvårt, för vi har för lite kunskap, alla instanser i Sverige, och sen är vi lite rädda för att tala om det.

Sammanfattning: På skola 1 fångas flera små tecken upp. De samlas och utgör sedan underlag för en eventuell anmälan till socialtjänsten om en elev befaras att bli bortgift eller könsstympad. Specialpedagogen och skolsköterskan har kunskap på detaljnivå kring vilka tecken som kan utgöra underlag för en anmälan.

Redan utförda könsstympningar anmäls inte, enligt en intern överenskommelse med socialtjänsten, utan behandlas medicinskt.

7.3.2 Kunskap och förståelse om heder på skola 2

Specialpedagogen uttrycker att hen har lärt sig att se saker som tecken på heder. Det gäller framförallt kontroll av flickor, t.ex.

- äldre syskon hämtar yngre syskon
- elever har på sig smycken eller kläder som de tar av innan de går hem
- när slöjan blir längre
- när man inte får följa med på utflykt
- när man inte vill byta om inför idrott
- inte delta i simning, idrott eller sex- och samlevnadskunskap
- elever som springer på toaletten ofta

Vi vet ju av erfarenhet att många läcker, har läckage, har ont, som har blivit omskurna. Det finns en jättestor problematik och de är så små och ska hantera detta själva.

Specialpedagogen berättar även om flickor som förstår att de ska bli bortgifta. Det händer då att de skadar sig själva.

...t.ex. skära sig från fingrarna hela vägen upp till halsen. Då visste hon att hon var tvungen att bli inlagd och att vi var tvungna att ringa ambulans. Då var det uppenbart.

Specialpedagogen uttrycker att de svåraste samtalen hen har är när elevhälsan beslutat att gå vidare med en särskoleutredning för en elev. Familjens heder blir skändad genom detta. Hen menar att föräldrarna inte ser det som en hjälp för barnet att få läsa enligt särskolans läroplan.

Det händer ofta att barnet blir hemskickat och att en imam ska fixa barnets hjärna och ska driva ut onda andar mm. En särskolestämpel gör att man inte kan giftas bort. Det är vanära och brott mot hedern i familjen...

Kuratoren visar stor kunskap kring hur heder är uppbyggt och vilka kollektivistiska mekanismer som bör beaktas. Hen använder begrepp som utetid, infångad och livsutrymme i samtal med elever och föräldrar.

Där måste vi nog jobba med eleverna, att hjälpa dem att ta sig ur tanken om att man måste rätta varandra om vad som är halal och haram.

Hen berättar om skillnader i livsutrymme:

Vi har det ganska snävt när barnen är små, och livsutrymmet ökar när de blir större. Heder är tvärt om. Livsutrymmet snävas in i tonåren.

Hen berättar att hen har lärt sig delar av det som står i koranen, t.ex. att utbildning är en sak och religion är en annan sak.

Skolsköterskan berättar om pubertetssamtal i åk 5 där man tar upp heder och könsstympning:

Ofta är det en normalitet hos dem. De vet ju kanske inget annat. Väcka det här hos dem, som inte är tillåtet i en kultur, men som är tillåtet i deras kultur.

Sammanfattning: På skola 2 är kurator och specialpedagog observanta på olika tecken som enligt dem indikerar heder. De har kunskap på detaljnivå om detta. Kurator kallar föräldrar till samtal om hen misstänker att en elevs livsutrymme begränsas starkt. Dialog med föräldrar används ofta för att komma åt hedersrelaterad problematik. Man har pubertetssamtal med eleverna i åk 5 där man tar upp heder och könsstympling.

7.4 Erfarenheter

I detta avsnitt lyfts resultaten kring elevhälsans erfarenheter fram. Erfarenheterna är specifikt knutna till de personer som ingår i de båda elevhälsoteamen studien omfattar.

7.4.1 Erfarenheter på skola 1

Skolsköterskan har erfarenhet av att föräldrarna inte ser skolan som särskilt viktig. Hen menar vidare att det är oerhört viktigt att samverka med föräldrarna för annars kan de säga att man inte får lov att träffa och prata med deras barn.

Specialpedagogen berättar att hen använder sig av olika planer och screeningdokument för att bygga ett livspussel kring en elev och på så vis skaffa sig en fullständig kartläggning. Hen uppger att kunskapen kring heder är mycket större idag och att antalet anmälningar till socialtjänsten ökar.

Specialpedagogen påtalar att personalen på skolan är sammansvetsade eftersom man måste kunna lita på sina arbetskamrater när det gäller hot och våld. Hen säger:

Vi måste vara försiktiga för vi får mycket hot, för barnen går hem och berättar alla frågor vi ställer. Det måste vara en avvägning. Det är inte trevligt att stöta på en hel släkt utanför skolan en mörk kväll.

Sammanfattningsvis ser man vikten av att lägga ett livspussel samt att samarbeta med föräldrar. Kunskapen och erfarenheten har ökat och därmed har antalet anmälningar till socialtjänsten ökat. Vikten av samarbete kollegor emellan lyfts upp, då hot ibland förekommer.

7.4.2 Erfarenheter på skola 2

Kurator menar att det är viktigt att ha en respektfull relation med föräldrarna och visa att skolan har höga förväntningar.

Det handlar om att respektera familjen och familjens tro, men hela tiden hålla fast vid barns rätt till utbildning. Vi kommer inte ge oss. Där har vi kommit väldigt långt. Vi släpper inte igenom någon. Det är nya möten varje gång vi ska simma.

Kurator berättar vidare att:

Ibland kan man känna sig lite hemmablind. Om jag hade mött mig själv nu och inte varit här tidigare, så hade jag nog tyckt att jag hade väldigt mycket kunskap!

Specialpedagogen uppger att hen är försiktig och ibland undviker att ta i saker som är hedersrelaterade, då hen upplever att det finns risk att flickorna kan bli bortgifta snabbare än vad som var tänkt.

Det här är jättekänsligt. Det är ingenting som man vill prata om i den här kulturen. Då är de jättesammansvetsade i familjen och släkten, och det är många flickor som försvinner, som blir bortgifta.

Skolsköterskan uppger att hen inte arbetar med någon uppsökande verksamhet och frågar t.ex. inte om en flicka är könsstympad. Hen anser att bemötandet inte ska se annorlunda ut än på vilken annan skola som helst. Hen anser dock att en del samtal är mycket svåra att ha.

Sammanfattning: Kuratorn betonar vikten av en respektfull relation med föräldrar med höga förväntningar. Specialpedagogen uppger att hen är försiktig att ta i hedersrelaterade problem för att undvika att elever hamnar i svåra situationer. Skolsköterskan ser ingen skillnad i sitt bemötande gentemot föräldrar och ställer inga specifika frågor för att upptäcka heder.

7.5 Hinder

I detta avsnitt presenteras utvalda citat som belyser några av respondenternas upplevda hinder för samverkan.

7.5.1 Hinder på skola 1

Specialpedagogen på skola 1 berättar att hen upplever det bekymmersamt att inta ett interkulturellt perspektiv. Hen uttrycker en frustration över svårigheten att få föräldrar att acceptera och förstå skolplikten.

Det heter så fint att vi jobbar på en interkulturell skola, men det går inte. Vi försöker alltid med skolplikten, pratar om att alla elever måste delta, men då får vi ju hot från släkten. Vi får ofta backa då...

Specialpedagogen berättar vidare att arbetet med pedagogiska utredningar måste göras grundligt då hen även behöver beakta faktorer som har med heder att göra:

...ja, pojkarna har ambitioner om att de ska utbilda sig och få ett jobb och försörja familjen, medan flickorna är uppgivna. De som skulle kunna prestera väl gör det inte, för det är inget syfte för dem. Då kan det bli så att man gör pedagogiska utredningar som visar fel saker. Det finns många pedagogiska utredningar som visar fel eftersom vi inte har utrett grundligt.

Skolsköterskan på skola 1 belyser fler faktorer som försvårar arbetet med pedagogiska eller psykologiska utredningar:

När vi gör utredningar för t.ex. diagnoser så menar man att det behövs mer uppfostran. Då kan man skicka hem dem till en släkting som ska uppfostra dem. Vad som händer hos släktingen vill jag inte tänka på, jättehemskt.

Sammanfattning: Specialpedagogen på skola 1 berättar om svårigheten att få föräldrar att acceptera skolplikten. Hen belyser vikten av grundliga utredningar där man även

måste beakta heder. Skolsköterskan redogör för hedersrelaterade faktorer som försvårar psykologiska och pedagogiska utredningar.

7.5.2 Hinder på skola 2

Specialpedagogen på skola 2 berättar om svårigheterna i att kunna samtala med eleven och dennes föräldrar i arbetet med pedagogiska och psykologiska utredningar. Vid många tillfällen är man beroende av tolk:

Vi får inte heller välja tolk, vi får ta den vi blir tilldelad. Man kan få en ny varje gång.

Samtalen är ofta känsliga och specialpedagogen hade önskat en kontinuitet i arbetet med tolken. Specialpedagogen berättar vidare om svårigheten att utforma utredningsfrågor på ett sätt som ska tolkas rätt:

Vi blir kallade för rasister också. De här frågorna kan jag inte ställa, för då blir jag stämplad som rasist. Heder har ju inte med rasism att göra. Heder är något som inte ska finnas, oavsett vilken kultur det är.

Sammanfattning: Specialpedagogen lyfter fram svårigheten i arbetet med tolk samt hur det kan påverka utredningar.

8 Analys

I detta kapitel analyseras studiens resultat. Först analyseras kunskap och förståelse om heder. Därefter följer skolans upplevda behov av en plan mot hedersrelaterat våld och förtryck, och till sist analyseras elevhälsans samverkansstrategier.

8.1 Kunskap och förståelse om heder

I detta avsnitt analyseras respondenternas kunskap och förståelse om heder. Analys av resultaten mynnar ut i definiering av nyckelpersoner.

Respondenternas förståelse för hur hedern till varje pris måste bevaras framkommer med olika exempel i intervjuerna; att flickor inte får gå till och från skolan själva eller att de bevakas på raster av bröder och kusiner. Än värre om en flicka tar av sig burkan i det offentliga rummet och därför måste dödas för att släktens heder ska upprättas. Kännedom om den här typen av hot finns i båda de verksamheter vi undersökt i studien.

Elevhälsan ställs inför uppgifter som ligger långt utanför deras vanligt förekommande uppdragsbeskrivningar. Specialpedagogen uttrycker att det är svårt med utredningar, då de enligt hans upplevelse ofta visar "fel" orsak till varför eleven inte lär sig som förväntat. Skolsköterskorna måste bemöta och hantera hälsoproblem hos unga flickor till följd av könsstämpning och bedöma om det finns risk att flickor blir utsatta för hot, våld eller risk att bortgifta. Allt sådant påverkar elevernas förmåga att fokusera på skolarbete.

Elevhälsan på båda skolorna besitter en stor kunskap om tecken på heder. Dock är det så att den kunskap som finns på detaljnivå kring tecken som kan utgöra underlag för en anmälan, blir kvar i den lokala verksamheten. Abdulla (2017a) lyfter vikten av att all skolpersonal bör känna till tecken på heder men också vara medvetna om att det också finns elever som lever med hedersrelaterat hot och kontroll, utan att visa tecken.

I studien framkommer att man inom verksamheten sällan talar öppet om hedersrelaterat våld och förtryck. Fyra av de sex respondenterna uttrycker att hedersrelaterade problem är känsliga och därför bör de hanteras med försiktighet. Respondenternas syfte med att hantera hedersrelaterat våld och förtryck med försiktighet kan förklaras på olika sätt. Det ena är att respondenterna tror att det kan bli värre för eleven om hen utsätts för påtryckningar. Det andra är att de inte vill framstå som oförstående eller ogillande mot andra kulturer. Den tredje är att personalen själva är rädda för att utsättas för hot. Abdulla (2017a) påtalar att om man anger kultur som förklaring till heder blir man sedd som rasist. Hon menar vidare att det gör att många tvekar att ingripa p.g.a. rädsla för att dra "rasistkortet". Därmed blir många flickor och pojkar som lever med heder svikna.

Rektor på skola 1 anger att hen gör riskbedömningar då föräldrar lämnar in ledighetsansökan för sina barn. Detta i syfte att utesluta att barnet blir bortgift eller könsstympad.

I resultatet framgår att samtliga respondenter i studien har kunskap och förståelse om heder. De har flera års erfarenhet av att arbeta i verksamheter där majoriteten av eleverna har utländsk bakgrund och de ger uttryck för att de genom sin arbetslivserfarenhet lärt sig identifiera olika tecken på hedersrelaterat våld, förtryck och hot.

8.1.1 Nyckelpersoner

En analys av resultatet pekar mot att kunskapen är knuten till enskilda nyckelpersoner i elevhälsan. Vi myntar begreppet nyckelpersoner eftersom vi uppfattade att dessa personer genom sin kunskap och erfarenhet var dem som de andra i personalen vände sig till i frågor gällande heder. Rollen är knuten till person snarare än yrkeskategori.

På skola 1 är det skolsköterskan, och på skola 2 är det kuratorn som är nyckelperson. Dessa två nyckelpersoner visar båda ett interkulturellt förhållningssätt. Detta påvisas genom att de ger uttryck för att det ofta är de som pratar med föräldrarna om elevernas livsutrymme, om föräldrarollen, men också om flickornas rätt till utbildning. Samtal med föräldrar sker då föräldrar önskar ledighet för sina barn t.ex. vid simning eller skolutflykter. De uttrycker även att de genom samtal med föräldrarna gör det möjligt för skolan att utröna hur pass mycket eleven lever under hedersrelaterat kontroll och hot. De menar vidare att de måste ha höga förväntningar på föräldrarna samtidigt som de respekterar deras tro och åsikter. De upplever själv att de har mycket kunskap om heder och att de ofta ger råd till kollegor.

8.2 Plan mot hedersrelaterat våld och förtryck

Skolorna i vår studie har inga utarbetade planer för hur hedersrelaterat våld och hot ska hanteras. I detta avsnitt diskuteras det upplevda behovet av att ha en plan samt hur olika det ser ut i de båda verksamheterna.

På skola 1 har man definierat behovet av en plan för hedersrelaterat våld och förtryck. Planen ska utarbetas tillsammans med socialtjänsten i syfte att arbetet med hedersrelaterade frågor ska bli likvärdigt i kommunen. Det säger något om problemets omfattning på den aktuella skolan. Resultatet stärks av sambandet mellan att man inom de två senaste åren tagit emot fler nyanlända elever och samtidigt upplevt att det skett en ökning av elevhälsans ärenden med hedersrelaterad problematik.

Gruber (2007) riktar kritik mot hur planer om hedersrelaterat våld och förtryck arbetas fram. Hon menar att det finns en risk man på ett oreflekterat sätt använder sig av erfarenhetsbaserat material istället för evidensbaserat. Detta har i vissa fall medfört att skolor övergivit fungerande rutiner. Det kan inte uteslutas att skola 1 befinner sig i en liknande riskzon. I vår studies resultat framgår inte på vilka grunder den omtalade planen ska tas fram.

När elevhälsan ska arbeta fram en plan finns inte mycket forskning att luta sig mot. Den litteratur som finns att tillgå för elevhälsan när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är Skolverkets stödmaterial "Till rektor" (Skolverket, 2010) och handboken "Våld i hederns namn" (Länsstyrelsen Östergötland, 2018a). De riktar sig till skolor med praktiska råd och förslag på hur hedersrelaterat våld och förtryck kan hanteras av elevhälsan. Skrifterna utgår till övervägande del från erfarenhetsbaserat material.

I resultatet ser vi att elevhälsan på skola 2 inte ser det som något stort problem att de inte har någon plan, eftersom de menar att de har god kontakt med föräldrarna via kurator. Man bemöter och behandlar varje elevärende för sig och menar att det inte går att hantera hedersrelaterade problem enligt en plan. Enligt skolsköterskan arbetar man inte med heder såvida det inte dyker upp oväntat. Gruber (2007) såg i sin studie att de elevhälsoteam som hade utarbetat planer följde dessa utan reservationer. Detta ledde till att policyn styrde praktiken och att tidigare välfungerande arbetssätt förkastades. Skolverket (2010) poängterar att styrning från rektor är av största vikt för att arbetet kring heder ska fungera på alla nivåer. Darvishpour och Lahdenperä (2014) belyser hedersrelaterade problem i skolan och lyfter fram resultat från tre studier som pekar på att det till övervägande del är elever med utländsk bakgrund som utsätts. På båda skolor i vår studie har en mycket stor andel av eleverna utländsk bakgrund. Det framkommer i studiens resultat att elevhälsan inte bedriver uppsökande verksamhet utan tar det när det dyker upp. Den visar även att elevhälsans förhållningssätt till detta är motsägelsefullt. Elevhälsan hävdar i ena stunden att de lägger ett livspussel kring eleven, men å andra sidan uttrycker de att de inte bedriver uppsökande verksamhet. Abdulla (2017b) uttrycker att hon själv inte upplevde något stöd i skolan utan snarare en ovilja från personalen att bemöta henne och att hon ibland kände sig som spetälsk. Hon förespråkar att personalen på skolan först och främst måste vinna elevernas förtroende, men också vara medvetna och observanta kring vilka tecken som finns på om någon är utsatt för hedersvåld.

Abdulla (2017a) menar att skolpersonal bör ha samtal med en elev de ser inte mår bra, men det ges inga riktlinjer kring hur sådana samtal kan föras. Hon hävdar att vissa kulturer är mer skadliga än andra för kvinnor och att vi i samhället måste kunna sätta ord på att det handlar om ett patriarkalt system. Om den kulturella aspekten i hedersrelaterat våld och förtryck avfärdas med att det bara handlar om mäns våld mot kvinnor, tas möjligheten bort att hitta vägar att bekämpa den.

8.3 Samverkansstrategier

I detta avsnitt analyseras elevhälsans olika samverkansstrategier och problematiken kring kulturella skillnaders betydelse lyfts fram.

Specialpedagogerna uppger flest antal samverkansaktörer, jämfört med övriga kollegor i elevhälsan, i sitt arbete kopplat till heder. Specialpedagogens uppfattning är att samverkan med studiehandedare bör öka för att kunna förstå och upptäcka heder. Dessutom menar hen att samverkan med studiehandedare skulle kunna bidra till att förenkla samverkan med föräldrar genom att vara en brygga mellan kulturer. Studiehandedarnas kunskap kan ge en större förståelse för elevens hela situation och för att kunna lägga elevens livspussel. Samtidigt anger specialpedagogen att det finns svårigheter i samarbetet med studiehandedarna eftersom de eventuellt kan leva i en hederskontext.

Studien visar att specialpedagogen bör vara mer involverad i arbetet med dessa frågor för att öka samarbete med studiehandedare och därigenom nå föräldrar. Mutvig & Skolseg (2016) menar att specialpedagogens kompetens inte används i särskilt stor utsträckning i arbetet med

nyanlända, trots att skolorna definierade svårigheter med att kartlägga de nyanländas stödbehov. Darvishpour och Lahdenperä (2010) ger rekommendationer i sin studieöversikt om vad som kan leda till större framgångar i skolors arbete med heder. De nämner bl.a. ett ökat samarbete med studiehandledare.

Bouakaz (2007), Bunar (2010) och Cederberg (2006) tar upp i sina studier vikten av att samarbeta med föräldrar. I deras studier uppmärksammades att skolan sällan tar kontakt med hemmet utan låter eleven själv bära all information. Studierna påvisade en uppfattning om föräldrarna som bärare av problemen och att både invandrarfamiljerna och skolan var missnöjda med bristen på samarbete.

I denna studies resultat framkommer det att förutsättningarna för samarbete kan försvåras av olika faktorer. Specialpedagogerna upplever inte att de har förutsättningar att hantera samarbetet med föräldrar när mötena sker med olika tolkar vid varje tillfälle. Samtalen leder inte alltid till det specialpedagogerna tänkt sig och de uttrycker en osäkerhet i om de kan lita på att tolken tolkar korrekt. Tolken kan, liksom studiehandledare och modersmåls lärare, vara del av en kontext där heder i vissa fall förekommer.

Gruber (2007) ifrågasätter orsakerna till varför ett samarbete mellan skola och föräldrar inte kommer till stånd. Hon anser att elevhälsans förståelse är både kulturell och stigmatiserad och att skolan ibland undviker kontakt med föräldrarna för att inte förvärpa elevens skolsituation. Hon anser att förklaringsfaktorer kan finnas i att elevhälsans kunskap i högre utsträckning är erfarenhetsbaserad än forskningsbaserad. Å ena sidan riktas kritiken mot skolans oförmåga att samarbeta med föräldrar med annan kulturell bakgrund, å andra sidan finns det inte forskning att tillgå om hur elevhälsan kan bemöta en vårdnadshavare som lever i en hederskultur.

Studien visar att elevhälsan befinner sig i ett dilemma mellan å ena sidan vilja samarbeta och samverka med familjerna, å andra sidan hindras av stora kulturella skillnader. Det medför att de har svårt att inta ett interkulturellt perspektiv p.g.a. dilemman. Darvishpour och Lahdenperä (2014) menar att skolan bör få till ett interkulturellt samarbete med föräldrarna. Detta för att hjälpa föräldrarna att förstå och agera utifrån de värderingar som är centrala i Sverige. För att kunna nå det behöver samarbetet präglas av ömsesidig respekt och förståelse.

Elevhälsan på skola 1 samverkar med socialtjänsten och där har man kommit överens om att inte göra någon anmälan om man upptäcker könsstämpning eftersom nästan alla flickor på skolan är könsstämpade. Skolsköterskan och specialpedagogen uppfattar att flickor som är könsstämpade påverkas mycket av fysiska besvär. De berättar att flickorna har svårigheter med att hålla tätt, att de läcker urin och ofta har ont i magen till följd av ingreppet. Detta gör att de har svårt att fokusera på skolarbete. Att skolsköterskan frågar om könsstämpning men sedan inte gör någon anmälan till socialtjänsten om att ett brott begåtts mot eleven kan uppfattas motsägelsefullt.

Resultaten visar att elevhälsans samverkansstrategier kring hedersrelaterad problematik är bristfälliga. I intervjuerna framkommer det att elevhälsan önskar inta ett interkulturellt förhållningssätt i samverkan med föräldrar, men att det försvåras av olika faktorer bl.a. hot från slakten. De uttrycker möten med föräldrar som problematiska och beskriver det med ordet "krock" och "underläge". Detta försvårar en utveckling av önskvärda samverkansstrategier. Nyckelpersonerna i studien har kommit längre i utvecklingen av fungerande samverkansstrategier än de övriga respondenterna.

9 Diskussion

9.1 Metoddiskussion

Vår förväntan var att respondenterna skulle vilja dela sina erfarenheter av sitt arbete med heder med oss. På grund av hotbilden som fanns kring respondenterna så var det inte möjligt att göra observationer. Vi ville heller inte använda enkäter eftersom det inte hade gett oss lika djupa kunskaper då möjligheten med följdfrågor inte hade funnits. Den kvalitativa intervjustudien kändes som rätt val för denna studie.

Vi använde oss av snöbollsurval för att finna respondenter till vår studie. Vi sökte därför efter personer med stor erfarenhet av både arbete med hedersrelaterad problematik i skolan och lång erfarenhet av att arbeta i elevhälsan. De personer vi intervjuat besitter en stor kunskap kring heder. Vi upplevde att våra respondenter var motiverade och intresserade av att dela med sig av sin kunskap och erfarenhet. Våra respondenter har många års erfarenhet av att arbeta med hedersrelaterad problematik i skolan. Det har naturligtvis påverkat vårt resultat jämfört med om vi hade intervjuat personer ur en elevhälsa med ringa kunskap om heder. Då våra respondenter har så pass stor kunskap om heder uppmärksammade vi en omvänd maktsymmetri vid intervjutillfällena. Det var vi som ställde frågorna samt följdfrågor, men då respondenterna märkte att vi besatt liten kunskap kring ämnet försköts en del av maktsymmetrin. Deras svar på vissa frågor framkallade reaktioner av förvåning hos oss vilket uttrycktes genom våra ansiktsuttryck, utrop och följdfrågor. Detta upplevde vi gjorde att respondenterna kände sig kunniga och de gav uttryck för att detta arbete är viktigt. Detta märktes tydligast vid intervjuerna då vi träffade respondenterna. Vid telefonintervjuerna kunde varken vi eller respondenterna se varandras ansiktsuttryck vilket naturligtvis kunde påverka hur vi uppfattade varandras svar och frågor. Alla respondenterna gav uttryck för att de gärna ville att deras kunskap skulle spridas. Då vi båda arbetar som specialpedagoger så hade vi förkunskaper kring hur elevhälsans arbete kan fungera. Vi hade kunskap kring samverkan inom elevhälsan, arbete med olika handlingsplaner samt utredningar och kartläggningar. Detta kan ha påverkat resultatet.

Under processen med transkribering upplevde vi inte att vi saknade någon information. Det kan bero på att ämnet var så pass nytt för oss och våra förkunskaper var begränsade.

9.2 Resultatdiskussion

Målet med studien har varit att undersöka hur elevhälsan på två skolor upplever hedersrelaterat våld och förtryck och hur de hanterar det. I detta kapitel diskuterar vi om undersökningens resultat svarar till det den avsåg att belysa; olika professioners samverkansstrategier, kunskap och förståelse, samt hur personerna som ingår i studien hanterar hedersrelaterat våld och förtryck.

Det finns olika förklaringsmodeller vad gäller perspektiv på hedersproblematik enligt Darvishpour och Lahdenperä (2014). Dessa perspektiv visar sig i akademisk forskning och medial debatt. I tolkningen av resultatet i denna studie färgas professionerna inom elevhälsan av olika perspektiv.

Studiens resultat visar att både specialpedagogerna, båda skolsköterskorna samt rektor anger kulturella skillnader som förklaring till dilemman de tar upp. Specialpedagogen uppger att hen är försiktig att ta i hedersrelaterade saker för att undvika att elever hamnar i svåra situationer. Den andra specialpedagogen berättar att de måste gå väldigt försiktigt fram vid utredningar. De har varit med om att elever skickas till släktingar i

hemlandet för uppfostran då skolan påtalat vikten av en utredning. Hen berättar också om att man måste var mycket försiktig med vad och hur man säger, då personalen blivit hotad av föräldrar. Skolsköterskan berättar om könsstympning, att de är extra uppmärksamma när våren kommer. Hen berättar att i augusti var det sju barn som inte kom tillbaka till skolan efter resor till hemlandet. Rektor berättar att hen gör riskbedömningar när föräldrar lämnar in ledighetsansökan då det kan finnas risk för att eleven blir könsstympad eller bortgift. Skolsköterskan på skola 2 berättar om pubertetssamtal i åk 5 där man tar upp heder och könsstympning. Hen berättar då om skillnader i kulturer, vad som är tillåtet i elevernas kultur, som inte är tillåtet i svensk kultur.

Analys av resultatet visar att kuratorn anger maktförskjutning, vistelsetid i Sverige, ålder, socioekonomisk bakgrund, etc. som förklaring till de dilemman hen tar upp. Hen hänvisar till att forskning har visat att det enda sättet att nå framgång i arbetet mot heder är en förtroendefull relation med föräldrarna. Kuratorn ger uttryck för att det går att nå föräldrar genom att vidhålla att skolans regler gäller, oavsett kultur, och berättar om flera exempel där detta uppnåts.

Med utgångspunkt från Darvishpour och Lahdenperäs (2010) teoretiska förklaringsmodeller görs följande tolkning:

På skola 1 tolkas specialpedagogens, skolsköterskans och rektorns svar i intervjuerna som uttryck för en *kulturell förklaringsmodell*.

På skola 2 tolkas specialpedagogens och skolsköterskans svar i intervjuerna som uttryck för en *kulturell förklaringsmodell*, medan kuratorns svar ger uttryck för en *intersektionell förklaringsmodell*. Å ena sidan ger detta inte en likvärdighet mellan professionerna i elevhälsan, å andra sidan är det kurator som är nyckelperson i elevhälsan där.

Studien pekar mot att det uppstår ett dilemma dels kring elevhälsans brist på samsyn, dels kring att man inte definierat en tydlig plan. Det kan bero på att detta område är så pass komplext och känsloladdat för personalen att hantera.

I studien framkommer att elevhälsan på de två skolorna upplever att det ibland uppstår svårigheter med samverkan med föräldrar med annan kulturell bakgrund.

Elevhälsan uttrycker att det är viktigt att värna om alla elevers rätt till utbildning och rätt till särskilt stöd. Att samtala med föräldrar kring detta är något som de benämner som "svåra samtal". I det svåra samtalet kan frågan om en pedagogisk eller psykologisk utredning vara relevant att ställa, men man uttrycker att man drar sig för att leda in samtalet på detta. Då kanske pojken eller flickan blir skickad till hemlandet. Kriteriet "att kunna gifta sig" uppfattas av vissa föräldrar som mycket viktigare än möjligheten till rätt stöd eller utredning av rätt stöd. Att få föräldrarna att förstå att pojkar och flickor har rätt enligt lag att delta i all undervisning på lika villkor är inte det lättaste, upplever våra respondenter. De har samtal med föräldrarna gång på gång och försöker få föräldrarna att förstå, men lyckas inte alltid. Resultaten pekar på en frustration hos elevhälsan då de saknar verktyg för att kunna hantera detta.

Motsägelsefulla situationer uppstår och kan karaktäriseras som dilemman. De mest framträdande exemplen på detta är när skolsköterskan frågar om eleven är könsstympad, men därefter inte gör någon anmälan om att brott begåtts, om så är fallet. Det är även ett dilemma för specialpedagogen när hen gör pedagogiska utredningar. Resultaten av dessa utredningar kan vara missvisande eftersom elevens låga resultat inte alltid beror på inlärningssvårigheter, utan kan vara en påföljd av att eleven lever i en hederskontext. Ett annat exempel är att elevhälsan undviker att ta i frågor som rör heder eftersom hen är rädd för hot från elevens släkt. Vikten av samverkansstrategier för att kunna bemöta hedersrelaterat våld och förtryck

blir tydlig, och resultaten visar att skolornas beredskap för att hantera denna typ av problem inte är tillräckligt väl utvecklad. Elevhälsans önskan om att inta ett interkulturellt förhållningssätt försvåras av olika dilemman.

I resultatet framkommer information om olika tecken på hedersrelaterat våld och förtryck. På båda skolorna ger respondenterna i elevhälsan flera uttryck för vilka tecken de kan se när en flicka är utsatt för heder. De nämner få tecken på hur pojkar kan vara utsatta. I den litteratur vi valt att koppla till vår studie lyfts pojkarnas perspektiv fram på olika sätt. Schlytter och Rexvid (2016) synliggör pojkarnas perspektiv. Pojkarna kan ofta befinna sig i en situation då de får ha rollen som både offer och förövare. Gruber (2011) menar att skolan oftast uppmärksammar att flickorna är i behov av stöd och skydd, medan pojkarna ofta ses som bärare av patriarkala könsmonster.

9.3 Slutsatser

Studien har bidragit till fältet om hedersrelaterat våld och förtryck i svensk skola genom att fånga upp elevhälsans arbete med detta på två skolor. Den har belyst elevhälsans möjligheter och hinder för samverkan kring att kartlägga och hantera heder. Hedersrelaterat våld och förtryck är ett relativt nytt forskningsområde i Sverige och området är fortfarande smalt i förhållande till annan forskning i och om skolan.

I studiens resultat lyfts sex respondenters varierande upplevelser fram. Analysen av resultatet visar att de uppfattar hedersrelaterat våld och förtryck på olika sätt och att deras kunskap kring detta varierar. Elevhälsans uppfattning kan tolkas utifrån olika förklaringsmodeller. Utifrån Darvishpour och Lahdenperäs teoretiska förklaringsmodeller av heder kan vi se att förutsättningarna för att samverka inom elevhälsan försvåras då de har olika syn på heder. Vi ser att förutsättningarna för samverkan begränsas av att en mycket stor del av kunskapen finns hos nyckelpersonerna samt att de övriga respondenterna i elevhälsan förlitar sig på dem. Dock är det oundvikligt ett problem att kunskapen är knuten till dessa nyckelpersoner och vi kan se att verksamheten kommer att lida ett tapp om någon av nyckelpersonerna slutar på arbetsplatsen. Det finns inte en beredskap i elevhälsan att axla rollen tillsammans. I studien framkommer det att nyckelpersonerna inte själva ser detta som något större problem. Vi vill belysa betydelsen av att samtlig personal känner till nyckelpersonerna och deras roll. I vår studie definierades en kurator samt en skolsköterska som nyckelpersoner. Specialpedagogerna är inte belagda med lika sträng sekretess som dem. Dessutom är det specialpedagogen som gör utredningar vilket ofta medför känsliga och svåra samtal. Flera faktorer såsom heder samt svårigheter med tolk medför att specialpedagogernas samtal med föräldrar kan vara svåra.

Studiens resultat visar att specialpedagogerna hade betydligt fler samverkansaktörer jämfört med sina kollegor i elevhälsan. Detta gör att de fyller en viktig funktion som spindel i nätet. Båda specialpedagogerna visar på ett interkulturellt förhållningssätt. Darvishpour och Lahdenperä (2014) betonar vikten av samverkan med studiehandledare och modersmåls lärare. Detta betonade även specialpedagogerna på de båda skolorna som en framgångsfaktor i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Resultatet pekar mot behovet av en ökad kommunikation för att uppnå tydligare samverkansstrategier. Detta skulle kunna uppnås genom en utarbetad plan mot hedersrelaterat våld och förtryck på skolan. Utarbetande av en plan skulle också kunna leda till att elevhälsan kan axla rollen tillsammans. Planen skulle kunna göra samverkansstrategierna tydligare och

därmed inte bli lika personbundna. Det skulle också kunna leda till en bredare kunskap hos fler i elevhälsan.

9.4 Framtida forskning

Vår studie berör endast en liten del av skolans arbete med heder. I detta kapitel lyfter vi fram några av våra idéer till framtida forskning.

Enligt Darvishpour och Lahdenperä (2010) kan forskning om heder anta tre olika perspektiv. Det skulle vara intressant att se vilka perspektiv nyare samt framtida forskning skulle anta. Kan det vara så att vi kommer se mer av den kulturella förklaringsmodellen? Abdulla (2017a) menar att vi måste våga prata om att vissa kulturer är mer skadliga än andra för kvinnor. Gruber (2011) menar att det är en röst som inte hörts i forskning kring heder; de utsatta flickornas röst. Enligt oss finns det ännu en röst som saknas i forskning och det är de utsatta pojkarnas röst. Vi anser att det skulle vara intressant att få ta del av de utsatta pojkarna och flickornas uppfattning om sin situation i skolans värld kontra hemmet.

Vi har tittat på elevhälsans arbete med heder. Vi tänker att det skulle vara intressant att ta reda på hur lärare upplever arbete med heder. Hur är lärarnas kunskap och förståelse kring heder? Upplever de stöd av elevhälsan? Vilka verktyg har de i samtal med föräldrar kring denna känsliga fråga? Har lärarna kännedom om tecken på heder?

Gruber (2007) är kritisk till hur planer om hedersrelaterat våld och förtryck arbetas fram. I vår studies resultat framgår inte hur skolans plan ska tas fram, men det skulle vara intressant att forska vidare om denna fråga. Gruber tar även upp frågan om att skolors arbete med heder sällan grundar sig på forskning. Darvishpour och Lahdenperä (2014) lyfter fram att det finns erfarenhetsbaserad kunskap på många skolor. Den erfarenhetsbaserade kunskapen behöver beforskas och jämföras med andra studier.

10 Referenslista

- Abdulla, T. (2017a). Hederskulturen är ett hinder för integrationen. I Wanger Ögren (Red.), *Skolan och integrationen* (s. 86-104). Stockholm: Mondial.
- Abdulla, T. (2017b). Skolan får inte blunda för hedersvåld. *Skolvärlden*, 8(17), s 36-39.
- Baksi, K. (2017). Modersmålsundervisningen har format min framtid i Sverige. I Wanger Ögren (Red.), *Skolan och integrationen* (s. 38-46). Stockholm: Mondial.
- Blom, J. (2018, 8). Kulturrelativism - vik hädan!. *Fokus*, 8, 38-39.
- Bouakaz, L. (2007). *Parental involvement in school. What hinders and what promotes parental involvement in an urban school*. Malmö: Malmö University.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga Metoder* (2:2 uppl.). Malmö: Liber AB.
- Bunar, N. (2010). *Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. (Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Cederberg, M. (2006). *Utifrån sett - inifrån upplevt. Några unga kvinnor som kom till Sverige i tonåren och deras möte med den svenska skolan*. Malmö: Malmö Högskola.
- Darvishpour, M & Lahdenperä, P. (2010). *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*. (SOU 2010:84) hämtad 2018-03-05 från <http://www.regeringen.se/49b716/contentassets/71699e859ddb4d74a037f1c3903f584d/hedersrelaterad-problematik-i-skolan---en-kunskaps--och-forskningsoversikt-sou-201084>
- Darvishpour, M & Lahdenperä, P. (2014). *Honour-Related Problems in School Contexts in Sweden - theoretical perspective and prevention*. Mälardalen Studies in Educational Sciences 10.
- Europarådet. (2016). Hämtad 2018-03-13 från <https://definedterm.com/interculturality>
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Stockholm: Liber.
- Föräldrabalk (SFS 1949:381) Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381
- Ghadimi, M (2007). Om kravet på oskuld: en studie av flickors respektive pojkars föreställningar. I: *Socialvetenskapligt tidskrift* nr 2007:1, s 20-46.
- Gruber, S. (2007). *I skolans vilja att åtgärda hedersrelaterat våld: etnicitet, kön och våld* (Rapport 2007:1). Hämtad 2018-04-05 från Linköpings universitets webbplats: https://www.isak.liu.se/cks/forskning/publikationer/copyoffilarkiv-serien-rapport/1.433181/Rapport_2007-1.pdf

- Gruber, S. (2011). Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot hedersrelaterat våld. *Nordic studies in education, (Volum 31)*, s. 149-164. Hämtad 2018-04-05 från <https://www-idunn-no.ezproxy.ub.gu.se/np/2011/03/art04>
- Jordås, K. (2017). De vuxna behövs mer än någonsin. I Wanger Ögren (Red.), *Skolan och integrationen* (s. 112-122). Stockholm: Mondial.
- Jämställdhetspolitiska utredningen. (2005). *Makt att forma samhället och sitt eget liv - jämställdhetspolitiken mot nya mål: slutbetänkande* (SOU 2005:66). Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lahdenperä, P. (1997) "Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter". (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Stockholm, ISSN 1400-478X ; 7). Hämtad från <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:681336/FULLTEXT01.pdf>
- Lahdenperä, P. (2007). Interkulturell pedagogik - vad, hur och varför. I P. Lahdenperä (Red.), *Interkulturell pedagogik i teori och praktik*. (s.11-31). Lund: Studentlitteratur.
- Lange, A. (2008). *Lärarnas iakttagelser rörande förekomst av "hedersrelaterat förtryck" i skolorna*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Länsstyrelsen Gävleborg (2010). *Ingen annan kan leva mitt liv*. Hämtad 218-03-15 från http://www.lansstyrelsen.se/Gavleborg/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2010/kartlaggning_hela.pdf
- Länsstyrelsen Östergötland. (2015). *Mognad och livsutrymme*. (2015:9). Hämtad 2018-03-16 från <http://www.hedersfortryck.se/publikationer/mognad-och-livsutrymme/>
- Länsstyrelsen Östergötland. (2018a). *Hedersförtryck*. Hämtad 2018-03-08 från <http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/det-hedersrelaterade-valdets-och-fortryckets-uttryck/>
- Länsstyrelsen Östergötland. (2018b). *Våld i hederns namn*. Hämtad 2018-03-25 från <http://www.hedersfortryck.se/publikationer/1010/>
- Mutvig, L., & Skolseg, A. (2016). *Att möta nyanlända elever - en intervjustudie av pedagoger. (Examensarbete, Specialpedagogiska institutionen, Stockholm)*. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:935090/FULLTEXT01.pdf>
- Proposition 1984/1985:100. Regeringens budgetproposition 1985, bilaga 10.
- Schlytter, A. (2009). *Oskuld och heder: en undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad - omfattning och karaktär*. Hämtad 2018-04-02 från http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/388/hedersrelaterat_vald_del_2%5B1%5D.pdf#__utma=1.130417417.1520279486.1524928598.1526119518.4&__utm

b=1.1.10.1526119518&__utmc=1&__utmz=1.1526119518.4.3.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmk=260288909

Schlytter, A. & Rexvid, D. (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Lund: Studentlitteratur.

Skollagen (SFS 2010:800). Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skollagen (SFS 2017:1115). Hämtad från https://www.lagboken.se/Lagboken/sfs/sfs/2017/1100-1199/d_3115979-sfs-2017_1115-lag-om-andring-i-skollagen-2010_800

Skolverket. (2010). *Till rektor: Hedersrelaterat våld och förtryck: Skolans ansvar och möjligheter*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (4. uppl.). Hämtad från: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbo%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3813

Statens offentliga utredningar. (2014). *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. (SOU 2015:55) hämtad 2018-03-05 från http://www.regeringen.se/49c72e/contentassets/738becd6961e4a3d8d986c00b8c8bc9e/nationell-strategi-mot-mans-vald-mot-kvinnor-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-sou_2015_55.pdf

Stukat, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska UNESCOrådet. (1976). *Rekommendation om utbildning för internationell förståelse antagen av UNESCO*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad 2018-03-03 från <http://u4614432.fsdata.se/wp-content/uploads/2013/08/Rekommendation-om-utb.-f%C3%B6r-internationell-f%C3%B6rst%C3%A5else-Nr-3-11.pdf>

Ungdomsstyrelsen. (2009) *Gift mot sin vilja* (2009:5). Hämtad 2018-04-01 från https://www.mucof.se/sites/default/files/publikationer_uploads/gift-mot-sin-vilja.pdf

United Nations. Economic and Social Council. *Integration of the human rights of women and the gender perspective*. Violence against women. E/CN.4/1999/68; 1999.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 2017-12-01 från <http://www.codex.vr.se/index.shtml>

Wallén, G. (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Ögren Wanger, M. (Red.). (2017). *Skolan och integrationen*. Stockholm: Mondial.

11 Bilaga 1 Intervjuguide

1. Beskriv din profession, dina arbetsuppgifter och dem du samverkar med.
2. Varför sökte du den tjänst du har idag?
3. Hur länge har du arbetat med det du gör nu?
4. Vad är det som driver dig i ditt arbete?
5. Vilken kunskap och förståelse har du kring heder? (Gruber 2007.) I så fall hur är den dokumenterad?
6. Hur arbetar ni på denna skola med hedersrelaterat våld, hot och kontroll? (Vilket teoretiskt perspektiv kan vi som intervjuare se? Darvishpour & Lahdenperä, 2014.)
7. Hur sker samarbete mellan professionerna i dessa ärenden? (Skolverket 2010 och 2011. Darvishpour & Lahdenperä, 2014)
8. Hur hanterar man i elevhälsan hedersrelaterad kontroll, hot och våld? (Gruber, 2007 och 2011, Darvishpour & Lahdenperä, 2014)
9. Hur sker samarbete med föräldrar? (Darvishpour & Lahdenperä, 2014. Mutvig & Skolseg, 2016. Bouakaz, 2007. Cederberg, 2006)
10. Har man någon nedskriven plan? (Darvishpour & Lahdenperä, 2014)
11. Hur hanterar man önskad frånvaro vid simning, sexualundervisning etc? (Lange, 2008.)
12. Hur arbetar man med samverkan med andra aktörer? (Skolverket, 2010)
13. Gör man riskbedömningar? (Skolverket, 2010, Länsstyrelsen Östergötland 2018b)